

УДК: 657.21.

Переста Юрій-Віктор Юрійович, магістр зі спеціальності «Облік і оподаткування», спеціалізації «Облік і оподаткування бізнесу», ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Науковий керівник: Шуліко Андрій Олександрович, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИДИ ОЦІНОК ДЕБІТОРСЬКОЇ І КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТЕЙ

В статті подано характеристику та визначення понять дебіторської заборгованості у відповідності до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». Досліджено визнання дебіторської заборгованості у відповідності до НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість». Розглянуто оцінку дебіторської заборгованості у відповідності до НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість». Дано характеристику структурі кредиторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, оцінка дебіторської заборгованості, класифікація дебіторської заборгованості, економічна сутність дебіторської заборгованості, довгострокова дебіторська заборгованість, дебітори, кредитори.

Постановка проблеми. В сучасних умовах важливим фактором, який позитивно впливає на стабілізацію фінансового становища суб'єктів господарювання та економіки країни в цілому, є розв'язання проблеми розрахунково-платіжної дисципліни. Правильна організація розрахункових операцій забезпечує сталість грошового обігу у державі і найбільш ефективний вплив фінансових важелів на подальший розвиток суспільного виробництва. Підприємство у процесі своєї діяльності веде розрахунки з постачальниками, підрядниками, покупцями, замовниками, підзвітними особами, бюджетом, дебіторами та кредиторами. Дебіторська і кредиторська заборгованість є важливою складовою частиною цих розрахунків, оскільки має суттєвий вплив на фінансову стабільність підприємства, є одним з найважливіших показників, який характеризує фінансовий стан підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У бухгалтерському обліку підприємств обліку розрахунків з дебіторами та кредиторами приділяється багато уваги, адже від оперативності й правильності поданої інформації про стан заборгованості залежить своєчасність вжиття заходів щодо її погашення.

Тлумачення терміну «дебіторська заборгованість» авторами Н. Л. Вещунова, А. Ф. Фоміна [3]; Н. Матіцина [2]; вважають, що до дебіторської заборгованості відносять грошові кошти до сплати. Група авторів О. М. Бандурка [1]; І. О. Бланк [2]; Й. Бегге [2]; С. Ф. Голов, В. І. Єфіменко; А. І. Лучков [4] вважають дебіторську заборгованість боргом. Автори М. В. Кужельний, В. Г. Лінник [6] вважають дебіторською заборгованістю право на повернення

боргу. Група авторів Н. В. Дембінський [2]; Г. І. Мойсеєнко [7]; В. М. Нікітін, Д. А. Нікітіна [2] визначають дебіторську заборгованість як кошти у розрахунках.

Поняття «кредиторська заборгованість» тотожне поняттю «зобов'язання». Під зобов'язаннями розуміють заборгованість підприємства, котра виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, викличе скорочення (зменшення) ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди, наприклад, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Розглянемо різні підходи до трактування авторами поняття кредиторської заборгованості.

Група авторів Ф. Ф. Бутинець та ін. [2]; С. Ф. Голов [4], Е. Д. Чацкіс та ін. [5] вважають зобов'язання (кредиторську заборгованість) боргом. І. А. Бланк [2] розглядає кредиторську заборгованість, як сукупність фінансових вимог до підприємства.

Проведений аналіз поняття «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» у спеціальній літературі свідчить про відсутність єдиного підходу щодо визначення цих термінів різними авторами.

У науковій літературі ставлення вітчизняних мислителів щодо дослідження економічної сутності, класифікації видів оцінок дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства які б дозволяли розглянути комплексний підхід відсутні.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження економічної сутності, класифікації видів оцінок дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі діяльності підприємство не завжди здійснює розрахунки з іншими підприємствами або фізичними особами одночасно з передачею майна, виконання робіт, наданням послуг тощо. У зв'язку з цим у нього виникає дебіторська заборгованість.

Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів на певну дату. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи. За даними бухгалтерського обліку можна визначити суму заборгованості на будь-яку дату, але звичайно така сума визначається на дату балансу.

Порядок бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності регулюються НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Дія НП(С)БО не поширюється тільки на бюджетні установи, всі інші юридичні особи зобов'язані керуватися його вимогами [8].

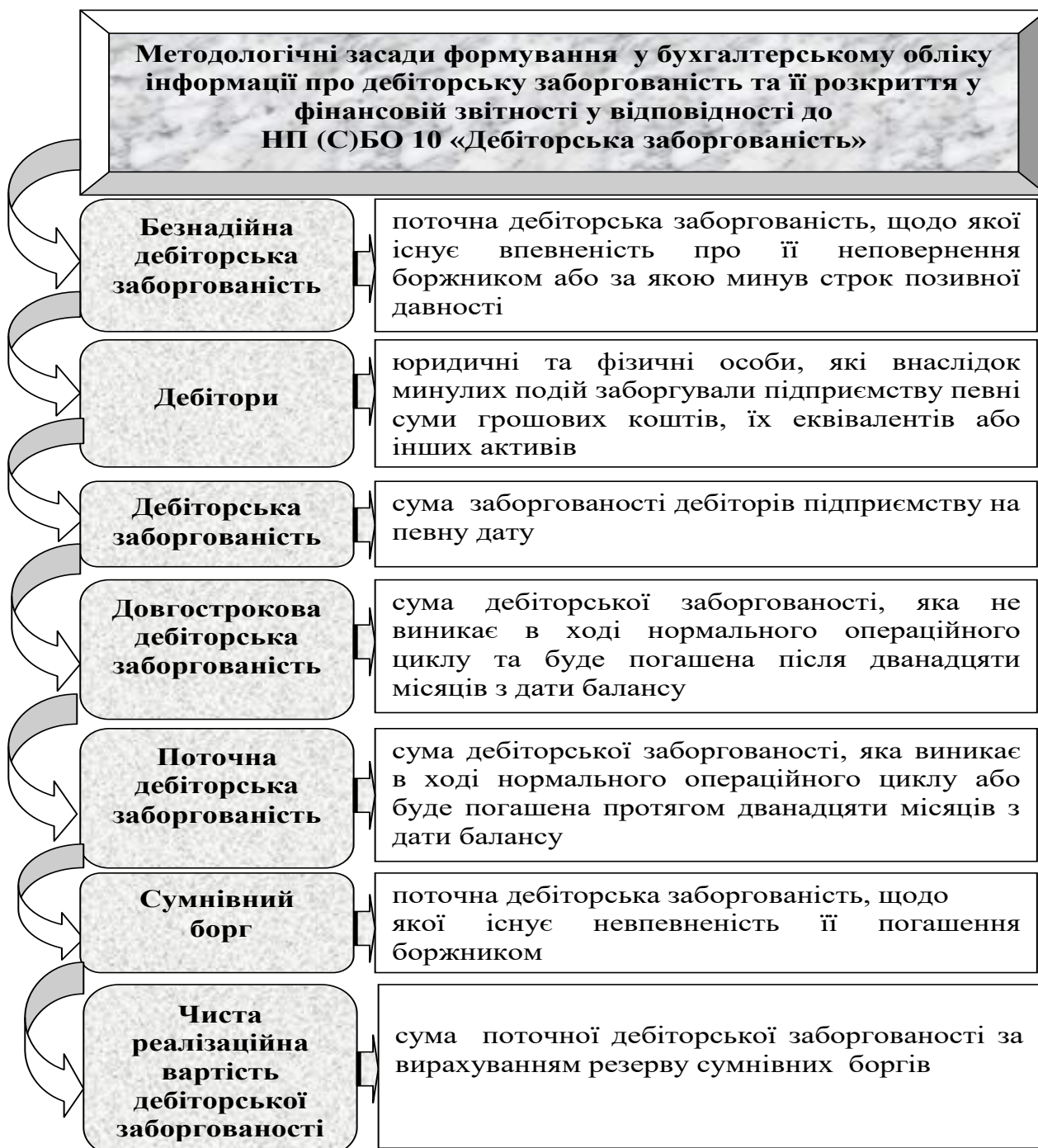

Рис. 1. Характеристика та визначення понять дебіторської заборгованості у відповідності до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [8]

Необхідно розуміти, що дебіторська заборгованість виступає у формі суми фінансових боргів підприємства, які ще не надійшли в рахунок оплати за наданою продукцією, виконаним роботам або наданих послуг від фізичних або юридичних осіб на рахунки підприємства. Формування дебіторської заборгованості в процесі реалізації господарських відносин відбувається за допомогою продажу в кредит продукції.

**Визнання дебіторської заборгованості
у відповідності до Національного положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»**

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/ або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визнається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування

Поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаній заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів

**Рис. 2. Визнання дебіторської заборгованості
у відповідності до НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість» [8]**

**Рис. 3. Оцінка дебіторської заборгованості
у відповідності до НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість» [8]**

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів

У відповідності з НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість» [8] зазначено, що створення резерву сумнівних боргів не передбачено в частині поточної дебіторської заборгованості, якщо дебіторську заборгованість визнають безнадійною, то вона списується з балансу із відображенням її у складі інших операційних витрат.

Відносно частини довгострокової дебіторської заборгованості, де зазначено, що така заборгованість підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу та відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

У відповідності з НП (С) БО10 «Дебіторська заборгованість» [8] також зазначено, що довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення. Якщо ж розглядати дебіторську заборгованість за розрахунками з бюджетом, то така заборгованість включає заборгованість фінансових і податкових органів, а також авансові платежі, переплату за податками і зборами, іншими платежами до бюджету та відображається в балансі із виділенням заборгованості з податку на прибуток [8].

З метою складання фінансової звітності підприємства дебіторську заборгованість класифікують (рис. 1.): за термінами погашення та зв'язком з нормальним операційним

циклом; за об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів; за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості; окремі специфічні види дебіторської заборгованості.

Кредиторською заборгованістю формуються зобов'язання підприємства, а сама вона відноситься до пасиву балансу. До кредиторської заборгованості відноситься сума боргів підприємства, яка повинна бути виплачена на користь третіх осіб. Вона розглядається у вигляді одного з позикових джерел покриття оборотних активів, так як з'являються ситуації надходження комплектуючих і матеріалів на підприємство до того, як станеться факт їх остаточної оплати.

У своїй структурі кредиторської заборгованості містить заборгованості перед бюджетом по перерахуванню податків; за отриманими кредитами і позиками; перед персоналом за оплату праці; перед постачальниками; перед позабюджетними державними фондами; іншими кредиторами. Більшою частини випадків структура кредиторської заборгованості на практиці складається із зобов'язань перед постачальниками матеріалів і сировини .

Зобов'язання визнаються заборгованістю кредиторам за таких обставин:

– зобов'язання відображено в теперішньому часі і вони є наслідком минулих фактів господарського життя (отримані запаси, послуги, нанесена шкода, за яку підприємство несе відповідальність);

– підприємство визнає необхідність майбутніх платежів кредиторам з метою надалі підтримувати господарські зв'язки з ними відповідно до нормального ходу підприємницької діяльності;

– зобов'язання повинно бути виконано незаперечно, але майбутні платежі мають ймовірний характер, оскільки підприємство може мати ускладнення з платежами;

– строки виконання зобов'язань можуть бути визначені, але точна дата невідома;

– суб'єкт, відносно якого виникли боргові зобов'язання, повинен бути ідентифікований як особа, хоча в момент реєстрації зобов'язання суб'єкт міг бути не ідентифікованим.

Для визначення взаємозв'язку між поняттям зобов'язань і кредиторської заборгованості дамо визначення кредиторської заборгованості.

Кредиторська заборгованість – це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і, щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певній строк. Таким чином, кредиторська заборгованість- це один з видів зобов'язань підприємства [1].

Кредиторська заборгованість – грошові кошти підприємства, які належать виплатити юридичній чи фізичній особі, складається з розрахунків [1]:

- за товари (роботи, послуги), строк сплати яких не настав;
- за товари (роботи, послуги), не сплачені в строк;
- по векселях виданих;
- по авансах одержаних;
- з бюджетом;
- по позабюджетних платежах;
- по страхуванню;
- з оплати праці;
- з дочірніми підприємствами;
- з іншими кредиторами.

У відповідності з НП(С)БО 11 кредиторську заборгованість можна класифікувати як довгострокову і поточну. При чому це положення вимагає класифікувати зобов'язання тільки на основі тривалості періоду, на протязі якого вони повинні бути погашенні [9].

Що стосується поточних зобов'язань підприємств, то в НП(С)БО 11 про них сказано вкрай мало, а саме: поточні зобов'язання відображаються в балансі в сумі погашення.

У процесі здійснення підприємницької діяльності суб'єктом господарювання виникає поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, отримані послуги, необхідні для забезпечення нормального функціонування підприємства.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – сума заборгованості постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи та матеріальні послуги [9].

Погашається заборгованість перед постачальником і підрядниками шляхом безготівкових або готівкових розрахунків.

Отже, для того, щоб зобов'язання було визнано поточним, воно повинно задовольняти критеріям. Таке зобов'язання повинно бути погашено [9]:

- 1) або протягом 12 місяців починаючи з дати балансу;
- 2) або протягом операційного циклу підприємства (тобто, проміжку часу між купівлею запасів для здійснення діяльності і отримання засобів від реалізації отриманої з них продукції, товарів або послуг), завжди класифікуються як поточні, навіть якщо строк їх погашення передбачається по проходженні більш ніж 12 місяців з дати балансу.

Зобов'язання, які неможна назвати поточними, вважаються довгостроковими. Згідно з пунктом 8 і 9 НП(С)БО 11 довгостроковими вважаються зобов'язання, які [9]. Отже, кредиторська заборгованість визначається НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в сучасних умовах господарювання важливим фактором, який позитивно впливає на стабілізацію фінансового

становища суб'єктів господарювання та економіки країни в цілому, є розв'язання проблеми розрахунково-платіжної дисципліни. Правильна організація розрахункових операцій забезпечує сталість грошового обігу у державі і найбільш ефективний вплив фінансових важелів на подальший розвиток суспільного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Д.О. Особливості обліку кредиторської заборгованості в умовах переходу на міжнародні стандарти / Д.О. Бондаренко // Офіційний сайт Житомирської наукової бухгалтерської школи Франца Бутинця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zsas.zhitomir.org/ru/forum>
2. Бухгалтерський управлінський облік : підручник / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська; за ред. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута». – 2002. – 480 с.
3. Вещунова Н.Л. Бухгалтерский учет на предприятиях различных форм собственности. – СПб: Герда, 2000. – 640 с.
4. Голов С. Фінансовий облік: Підручник. – К., 2005. – 976 с.
5. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / Н.М.Грабова. – 6-е вид. – К.: А.С.К., 2003. – 266 с.
6. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
7. Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку / Г.О. Москалюк // Ефективна економіка. – 2013. – № 3.
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.99 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>.